

Aquest reportatge va guanyar el premi EL TEMPS de la Nit de Sant Jordi de Perpinyà, que organitza Òmnium Cultural Catalunya Nord.

L'autor, Damià S. Bonmatí, constata que la societat nord-catalana ha decidit d'injectar aire a la llengua catalana. Les escoles bilingües cada vegada tenen més demanda i molts adults s'apunten a classes de català. Mentrestant, les institucions comencen a fer les primeres passes per al reconeixement de la llengua, com ho demostra la simbòlica Carta del Català.

“Que no em conaixau?”, demana un home en veu alta i accent tancat a un parell de nens. Ells, jugant, no s'immuten. “Nem”, diu l'un a l'altre, i baixen corrent per un dels carrers escarpats, estrets i bruts del barri de Sant Jaume de Perpinyà. I és que a Sant Jaume, un barri marginal de la capital rossellonesa poblat per gitanos i àrabs, se sent parlar el català. Cap al migdia, els veïns gitanos, elegants i ben vestits, formen cercles de conversa amb una clara absència del francès. “Els paios [francesos] entre ells només parlen en francès; en canvi, els gitanos parlem en català, des dels més petits fins els més jaios [vells]”, comenta Manel Borràs, coordinador del Centre Intercultural, una oficina menuda plena de gent i de fum, al mateix barri de Sant Jaume.

El català no és oficial a Catalunya Nord i, salvant excepcions com Sant Jaume, el francès és la llengua d'ús en gairebé tots els àmbits de la vida quotidiana. En la majoria d'institucions, de tràmits administratius, de mitjans de comunicació, de comerços... i al carrer. “No hi ha cap document que reconegui el català com a oficial”, sentència, a la Universitat de Perpinyà, Jean Becat. La política centralista de l'estat francès ha fet minvar al llarg dels segles el paper del rossellonès, el dialecte català de Catalunya Nord, fins al punt que “ja s'ha perdut la transmissió oral des de fa quaranta anys”, assegura l'escriptor nord-català Joan-Lluís Lluís. Això sí, fa uns mesos, l'administració regional, l'anomenat Consell General dels Pirineus Orientals, va reconèixer el català com a llengua institucional, juntament amb el francès. Un pas important, asseguren els promotors.

El 65% dels nord-catalans entén el

El català rejuenit

català i un 37% el sap parlar, segons una enquesta encarregada l'any 2005 per la Generalitat de Catalunya i realitzada en francès. Però l'ús social del català és mínim, sobretot al món urbà: tant amb els fills (usat per un 6,7%), els comerciants (6,2%), els amics (6%) i els veïns (3,9%). Es davant d'aquestes dades que Joan-Lluís Lluís subratlla: “És quan una llengua desapareix que la societat pren consciència.” I això sembla. El mateix estudi revelava que

el 58% dels enquestats voldria saber parlar el català i el 63% creu que els infants l'han d'aprendre.

La voluntat hi és. Es calcula que unes 20.000 persones aprenen català. Els ajuntaments i l'associació Òmnium Cultural organitzen cursos per a adults. A més, les escoles bilingües i d'immersió en llengua catalana són plenes i tenen moltes famílies en llistes d'espera. Les causes de tot plegat van més enllà de les culturals i identitàries. Des

Els petits passos del català institucional

La web corporativa de l'Ajuntament de Perpinyà té un lema: “Perpinyà, la catalana”. El Consell General dels Pirineus Orientals, una institució semblant a les diputacions, té un símbol: les quatre barres sobre fons groc. Però això no implica que, a les institucions de Catalunya Nord, el català s'utilitzi en igualtat de condicions que el francès. Expliquen que l'ús és tímid i insuficient, però que comença a existir. Hi ha un buit legal respecte al català perquè no és oficial, però els darrers mesos algunes iniciatives han començat a canviar-ne el rumb.

Un exemple, la Carta del Català, que el Consell General va promoure a final de l'any passat. El document pretén garantir la supervivència de la llengua, desenvolupar el bilingüisme

en tots els àmbits de la vida quotidiana i estendre la retolació en català per tota la regió, entre més voluntats. “Amb aquesta carta diem que el català està al mateix nivell que el francès en la nostra institució”, explica el conseller general a càrrec de la Comissió de Patrimoni i Catalanitat, Marcel Mateu. “És de valor simbòlic perquè no serà oficial fins que l'estat francès no ho promogui, però per a nosaltres és un pas important.” I és que el Consell General no té competències per a declarar el català com a llengua oficial; només ho poden fer l'estat i la Constitució.

I per què la Carta del Català ara? El polític respon: “Pensem que era el moment de fer-ho perquè l'estat refusa de reconèixer la resta de llen-

de Catalunya Nord, una de les zones més pobres de França, es percep el sud com un mercat pròsper i adient per a comerciar-hi o treballar-hi. I l'expectació creix amb el futur Eurodistricte, que hauria de facilitar les relacions econòmiques entre els dos costats dels Pirineus. "Nosaltres espiem pas cap a París, sinó cap a Barcelona", reconeix Mireia Casavella, bibliotecària. "Tinc col·legues que marxaran al sud quan arribi el TGV."

Fills bilingües. Una trentena d'anys enrere, a Catalunya Nord, es va engagar un projecte revolucionari: les escoles Bressola, que es defineixen com a centres catalans, immersius, associatius, laics i concertats. "Havíem de crear un sistema educatiu diferent del francès, que no sembla que passi un bon moment", recorda el seu director general, Joan Pere Le Bihan, des del seu despatx, un mòdul prefabricat de l'institut del Soler (Rosselló). En una Bressola de Perpinyà, la de Sant Galdric, el director, David Altimir, assegura que fa una quinzena anys treien "la catifa vermella a les famílies que venien". Ara ja no. El centre té una notable llista d'espera i l'excés de demanda és generalitzat.

L'USAP, l'equip de rugbi de Perpinyà, és un focus de catalanitat, que hom compara amb el Barça durant el franquisme.

Les famílies volen fills bilingües, i no precisament per seguir l'exemple que troben a casa. "Un 95% de les famílies dels nostres alumnes a casa només

parla francès", apunta Altimir. Llavors, per què matriculen els fills a la Bressola? Les raons són múltiples: perquè és la llengua dels avis, diuen uns; per-

gües més enllà del francès." Fa uns quants dies que França va estrenar per estreta majoria una reformada Constitució. En el procés es va intentar que l'englés com el català o el bretó fossin reconegudes com a llengües oficials. Fou denegat pel Senat. Finalment s'ha aconseguit que la Constitució, a l'article 75, digui: "Les llengües regionals formen part del patrimoni de França." És un pas important? És simbòlic, opina el nord-català Joan-Lluís Lluís, però remarca: "És un article que reconeix una existència, que ja és molt, perquè no havia passat mai des de la Revolució Francesa".

Joan-Lluís Lluís, escriptor, treballa a la Casa de la Generalitat de Perpinyà. La institució catalana té a la capital rossellonesa, com a més ciutats europees, una seu que no té cap competència, però que manté relacions amb els ajuntaments i el Consell General.

Va obrir l'any 2003 per "recuperar un paper en un indret de Catalunya que la Generalitat havia perdut", afirma Lluís. L'edifici té un celobert amb un taronger que vol recordar el Palau de la Generalitat. I una funció bàsica: "servir de pont entre el nord i el sud en qüestions lingüístiques, culturals, laborals, institucionals i comercials".

Tot esperant les dades d'enguany, se sap que l'any passat la Generalitat va destinar 300.000 euros a finançar projectes de Catalunya Nord que impliquessin la promoció de la llengua i la cultura catalanes. "Estem sol·licitats, o bé per demanar informació o bé per demanar diners", ens expliquen. Per exemple, la Casa de la Generalitat ofereix als municipis títols que certifiquen l'ús del català per part dels ajuntaments, tant en els tràmits administratius com en la retolació de les viles.

I un dels consistoris pioners en l'ús del català és l'Ajuntament de Perpinyà, que des del 1993 aplica una política lingüística relativa al rossellonès. De fet, el consistori té una regidoria dedicada exclusivament a la llengua i la cultura catalanes, coneguda per Institut Font Nova. "Sovint s'utilitza el català, però no hi ha una paritat entre les dues llengües", reconeix Joan Miquel Cross-Roca, treballador de la regidoria, que troba "insuficient" el paper del català a l'Ajuntament. Cross-Roca explica que les declaracions i discursos oficials solen ser només en francès, tret que vagin adreçats a un "públic molt concret". Així mateix, des de l'Institut Font Nova asseguren que l'Ajuntament de Perpinyà desenvolupa "un programa per a millorar les aptituds lingüístiques dels funcionaris, sobretot d'aquells que tenen un contacte directe amb el públic".

Casa de la Vila de Perpinyà.

què el TGV augmentarà les relacions econòmiques amb el sud, diuen uns altres; o perquè no volen inscriure els fills en l'escola pública, addueix més d'un pare. Sigui com sigui, un factor estrella és la fórmula del bilingüisme. "El que els interessa és que aprenguin una segona llengua, independentment de quina sigui", afirma Jean Becat, de la Universitat de Perpinyà.

Una part de les bressoles reben ajudes de les alcaldies, de la regió i de la Generalitat de Catalunya, fet que les converteix en centres concertats, fórmula atípica a França, on hi ha pràcticament un monopoli de l'escola estatal. A les vuit escoles Bressola distribuïdes per la Catalunya Nord, la majoria de classes es fan en català, els mestres només parlen català i al pati, assegura Le Bihan, tot-hom s'hi relaciona en català. És l'hora de l'esbarjo al centre perpinyanès de Sant Galdric. Sota el sol del migdia un grup de nenes parla i juga de manera escandalosa. Unes xerren en català; unes altres, en francès, perquè quan arriben amb 3 anys o 4 mai abans no havien sentit el català, es disculpa el professo-

rat. Però fora dels murs de les escoles, la vida parla francès, un punt dèbil segons Joan-Lluís Lluís: "Es un problema perquè per a ells el català és una llengua d'escola i no d'ús a la vida."

I quinze anys enrere es va començar a introduir el català a l'escola pública, que, per tant, depèn del Ministeri d'Educació del govern francès. La fórmula, engegada l'any 1993 quan el centrista François Bayrou era ministre, és diferent de la Bressola. "Utilitzem la paritat horària entre el català i francès", explica Coleta Planas, que és consellera pedagògica de català a les escoles públiques. Així mateix, reconeix que "el problema és la falta de mestres, que han de saber tan bé el francès com el català".

A la Universitat de Perpinyà formen futurs professors de la llengua. Des del seu despatx aïllat del tràfec estudiantil, Jean Becat, professor i membre de l'Institut Franco-Català Transfronterer, ho exposa: "Hi ha un centenar llarg d'estudiants en la llicenciatura d'estudis catalans". Explica que el títol inclou coneixements de dret, història,

llengua i cultura, i assegura que té sortida professional. "Qui sap català, té feina aquí." A més, els mesos vinents, es posarà en funcionament a la universitat la Casa dels Països Catalans, que pretén ser un lloc de debat sobre la llengua i la cultura catalanes.

L'Ajuntament de Perpinyà també aposta per l'ensenyament del català des del 2004, quan es va crear el Centre d'Autoaprenentatge de Català, un espai cèntric, petit i equipat amb recursos per a aprendre la llengua amb llibertat. Hi passa "un espectre molt ampli de persones: des de joves fins a jubilats", apunta un dels treballadors, Joan Miquel Cross-Roca.

Presència 'testimonial'. "Bon dia, els governs francès i espanyol firmen avui l'acord per la interconnexió elèctrica..." Així comença el butlletí informatiu de les deu de Ràdio Arrels, una emissora feta a Catalunya Nord i que emet íntegrament en català. És, de fet, una excepció perquè la presència del català als mitjans és escassa. Pere Manzaneres, el seu director, reconeix

que és difícil de fer anar endavant la programació. Ràdio Arrels és una emissora associativa i ha renunciat a la publicitat. La graella consta de programes informatius, d'entrevistes, de música, de sardanes i l'audiència mitjana és d'uns 5.000 oients diaris, segons una enquesta independent. "És una oportunitat d'expressar-se en català i de fer pedagogia", afirma Manzaneres.

Un altre mitjà que també té un paper cabdal en la difusió del català és TV3. "La meitat dels nord-catalans mira alguna vegada un programa televisiu en català i la majoria ho fa a TV3", afirma l'acadèmic Jean Becat. Segons el delegat de Televisió de Catalunya a Perpinyà, Pere Codonyan, és comprensible: "És l'única emissora que emet 24 hores íntegrament en català." Els programes més seguits al nord són, segons Codonyan, la previsió meteorològica i els esports. La recepció fou difícil als inicis i es va aconseguir amb un finançament repartit a parts iguals entre la Generalitat de Catalunya i els ajuntaments empordanesos. Ara el futur té un sabor agre dolç. Dolç, perquè ara fa uns quants mesos el Consell General dels Pirineus Orientals va signar un conveni amb la televisió pública catalana. L'acord vol potenciar la delegació perpinyanesa de TV3, i inclou la instal·lació d'una càmera que ja permet de veure la ciutat de Perpinyà als espais meteorològics de la casa. I sabor agre perquè la implantació de la televisió digital atemoreix alguns col·lectius nord-catalans, com ho demostra un manifest que circula a favor de la TDT catalana. "La televisió en català és cada cop més absent i més amenaçada de desaparició als televisors nord-catalans", augura la carta adreçada als polítics de la zona.

"La presència del català a la televisió pública és testimonial", sentència el corresponsal de TV3. France 3, l'emissora pública que va néixer amb vocació regional, només produeix dos programes en llengua catalana. El primer, de periodicitat setmanal, és un telenotícies de set minuts que resumeix l'actualitat en català, especifica Céline Llambrich, una de les periodistes de la redacció. El segon és un magazín de mitja hora. La redactora de France 3 reconeix que "la presència del català és insuficient i quasi inexistent" i afirma que, tot i les propostes fetes pels peri-

Una cultura de minories

Que bé, que anem fent, comenta un. Que ja tornaré a passar, que he d'explicar-te que hi ha novetats a l'ajuntament, comenta un altre. Aquesta tarda, més que una llibreria sembla un cafè de tertúlies. És la llibreria Catalana de Perpinyà, tota una institució per als catalanoparlants de la ciutat i el Rosselló. Té la seva història. Primer, als revolucionaris anys 60, fou una petita llibreria ambulante: "Era un embrió de llibreria que es passejava pels pobles per mantenir la nostra associació, perquè en aquell moment cap entitat catalana no podia esperar subvencions oficials", comenta Joan Miquel Touron, que la regenta. I des del 1983 té la seu en un bulevard cèntric, en un local de petites dimensions, on es poden trobar des de llibres per a aprendre català fins a alguns *best-sellers* dels darrers temps. Touron explica que han notat el fenomen de l'ensenyament del català a les escoles i que, a més, tenen compradors que recuperen la cultura catalana. "És un públic de catalans en reculturització", especifica. No obstant això, la llibreria té un greu inconvenient: no entra dins les rutes de distribució convencional i el propietari es troba obligat a baixar a Barcelona regularment per comprar els productes que després vendrà. A més, no hi arriba la premsa diària en català, com el diari *Avui*, absent de la llibreria des de fa un parell d'anys, quan va canviar de propietaris.

Un dels clients de la llibreria és el Centre de Documentació i Animació de la Cultura Catalana, que depèn de l'ajuntament i ocupa tres plantes d'un palauet a l'eixample perpinyanesa. Recull llibres d'adults i joves, revistes, cartells, manuscrits, àudio-visuals i "un fons antic molt important", segons la bibliotecària, Mireia Casavella. És entre aquestes parets on coneixen molt bé l'estat de la producció cultural nord-catalana. A la mediateca, una de les encarregades, Leslie Malet-Salvador, creu que la producció discogràfica "es manté, fins i tot creix una mica gràcies a grups de joves". "El problema és que no hi ha una casa d'edició", reflexiona.

D'editorial de llibres, sí que n'hi ha alguna, però el consagrat escriptor nord-català Joan-Lluís Lluís subratlla: "Vaig tenir molt fàcil de publicar en català recorrent a editorials de Barcelona." Divergeix de Lluís una poetessa nord-catalana, Coleta Planas, que assegura: "És difícil de trobar lectors en català." En conseqüència, el seu segon recull de poemes, *Carrer i dona hort*, és, a diferència del primer, bilingüe per petició d'alguns lectors potencials.

De fet, hi ha diverses associacions culturals, com la colla sardanista Sol i Vent, l'Aplec per a l'Ensenyament de la Llengua, la delegació d'Òmnium Cultural o Angelets. Aquesta darrera és vinculada a l'equip de rugbi de la capital, l'USAP, i pretén promoure la cultura i la llengua catalanes. Segons el president dels Angelets, Ramon Faura, "l'USAP és com el Barça durant el franquisme: és on pots dir que ets català". I reconeix: "Quan surts al carrer tot és diferent, tornes a França."

odistes, la direcció no vol ampliar la programació en català. Una prova més del poder del francès.

Mentrestant, la societat nord-catalana sembla interessada a injectar aire al català, a tornar-lo a aprendre, encara que sigui per raons pràctiques. "El nostre desig és que les noves generacions que aprenen el català el parlin en un futur", diuen els catalanoparlants. Però, de moment, el francès respira tranquil·lament en tots els àmbits de la vida di-

ària. Al barri de Sant Jaume mateix es pot apreciar. Al mercat, que a mig matí el tràfec el fa gairebé intransitable, hi ha parades regentades per gitanos, que entre ells parlen català, però de cara al client gairebé sempre utilitzen el francès. "Una cosa és saber parlar el català i una altra molt diferent usar-lo", recorda el professor Jean Becat. La voluntat creix. I el temps ho dirà.

Damià S. Bonmati